

Шашкіна Н. І., Лазуренко Л. А., Дружиніна Л. В.,

ВДНЗ "Придніпровська державна академія будівництва та архітектури", м. Дніпропетровськ

ЛІНГВОМЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

В статті розглядаються загальні риси науково-технічного стилю української та англійської мов. На базі прикладів будівельних термінів аналізуються деякі мовні особливості, які значно впливають на хід та результат процесу перекладу.

Ключові слова: науково-технічний стиль мови, термін, дефініція, стильові особливості, контрастивний аналіз.

В статье рассматриваются общие черты научно-технического стиля английского и украинского языков. На базе примеров строительных терминов анализируются некоторые языковые особенности, которые значительно влияют на результат процесса перевода.

Ключевые слова: научно-технический стиль речи, термин, дефиниция, стилистические особенности, контрастивный анализ.

General features of scientific style of Ukrainian and English languages are being discussed. Some linguistic peculiarities influencing the process of translation are analysed based on the examples of building terms.

Keywords: scientific and technical style of language, a term, a term definition, stylistic peculiarities, contrast analysis.

В сучасних умовах знання іноземних мов стає необхідним компонентом майбутньої професійної діяльності фахівця. Конкретною метою навчання студентів, магістрів та аспірантів іноземній мові в технічному вузі є обізнаність з досягненнями вчених у зарубіжних країнах, підготовка до вивчення наукової літератури за фахом. Як відомо, звертання до комунікативності зумовлено необхідністю вирішувати реальні задачі: написання тез і статей іноземною мовою, презентація науково-дослідної роботи на міжнародних конференціях, вміння вести дискусію на іноземній мові. Реалізація цих завдань вимагає володіння всіма видами мовленнєвої діяльності: читання, письмо, аудіювання, говоріння. Характер комунікації в даному випадку передбачає розвиток в першу чергу провідних вмінь: розпізнавання письмової мови (читання спеціальної та суспільно-політичної літератури) і продукування писемного мовлення в межах, визначених програмою по спеціальності, а також формування умінь і навичок іншомовного спілкування в конкретних професійних, ділових та наукових сферах, в різних ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення.

Комунікативна спрямованість навчання іноземної мови передбачає оволодіння всіма видами усної та письмової комунікації, включаючи практику і досвід перекладацької діяльності. Для того, щоб виділити, оцінити, переробити і в подальшому використовувати потрібну для фахівця інформацію, необхідно навчитись правильно перекладати спеціальну літературу з лексичної, граматичної та стилістичної точок зору.

У межах кожного функціонального стилю можливо виділити деякі мовні особливості, які значно впливають на хід та результат процесу перекладу. Наприклад, у науково-технічному стилі – це лексико-граматичні особливості науково-технічних матеріалів і, в першу чергу, провідна роль термінології та спеціальної лексики. У газетно-інформаційному стилі разом із важливим значенням політичних термінів, імен та назв існує особливий характер заголовків, широке використання газетних кліше, наявність елементів розмовного стилю, жаргонізмів і т.і. Крім таких загальних особливостей, в кожній мові аналогічний функціональний стиль має і специфічні мовні риси.

Загальними рисами українського і англійського науково-технічного стилю є наступні лексико-граматичні особливості: інформативність тексту і пов'язана з нею насиченість термінами та їх визначеннями; стандартна і послідовна форма висловлення; поіменний характер побудови речення; поширення фразеологічних еквівалентів слів і пів термінологічних штампів; переважна більшість дієслів теперішнього часу; переважна більшість складно-сурядних речень; широке використання різних засобів логічного зв'язку і т.і.

Науково-технічні публікації англійською мовою виявляють певні граматичні особливості. Звичайно, не існує якоїсь "науково-технічної граматики". В науково-технічній мові використовуються такі ж синтаксичні структури і морфологічні форми, як і в інших функціональних стилях. Однак деякі граматичні конструкції відзначаються в даному стилі частіше, ніж в інших; деякі явища, напроти, зустрічаються в ньому рідко, а інші – використовуються лише з характерним лексичним "наповненням". Проблема міжмовних відповідностей стає актуальною як для теорії перекладу і інших лінгвістичних дисциплін, так і для практики викладання іноземних мов. Це достатньо непростя проблема, тому що списки словникових еквівалентів не є достатньо повними. Особливо недостатньо представлені еквіваленти науково-технічного стилю мови. Деякі лінгвісти стверджують, що прикметники демонструють велику частотність у різних функціональних стилях, особливо у науковій літературі. Тому що за допомогою прикметників в українській мові можна виразити велику кількість суттєвих ознак термінологічного поняття: залізобетонний попередньо напружений армований елемент, гіпсоцементний пуццолановий бетон.

Намагання показати реальні об'єкти і використати реальні речі призводить до переваги в англійському науково-технічному стилі іменних структур. Прагнення позбавитися великої кількості прийменників в термінологічному найменуванні призводить до використання сполучень ряду іменників в загальному відмінку або складних слів, які пишуться через дефіс: cone-headed nail – цвях з конусною голівкою, rigid-when-wet

corrugated board – вологостійкий гофрований картон, polypropylene fiber-reinforced concrete – поліпропіленовий волокнистий залізобетон.

В науково-технічному стилі, за нашими спостереженнями над сферою функціонування, частіше, ніж в загальнолітературному, використовується герундій, якого не існує в українській мові:

...concrete structures may be protected against corrosion by *increasing* concrete tightness, *reducing* filtrating capacity of concrete with special admixtures, *using* deeper concrete cover or *giving* a concrete coat of varnish.

...бетонні конструкції можуть бути захищені від корозії *зростанням* бетонної щільності, *скороченням* фільтраційної здатності бетону зі спеціальними добавками, *використанням* більш глибокого бетонного покриття або *надання* бетону лакового покриття.

В загальнолітературному стилі дієприкметник теперішнього часу в українській мові вживається не так часто, як в англійській та російській мовах. Під час перекладу перевага віддається підрядним реченням. Але у науковому стилі прагнення стисло відобразити суттєві риси поняття дозволяє вжити однослівний термін, не розкладаючи його на підрядне речення. Тому необхідно враховувати правила граматики будови мови. Порівнюємо англійські, російські та українські речення.

Reinforcing steel is primarily the tensile component of reinforced concrete.

Армууюча сталь в першу чергу являється елементом залізобетона, роботаючим на растяжение (растягивающим элементом).

Армуюча сталь є, в першу чергу, розтяжним елементом залізобетону.

Дієприкметник теперішнього часу *reinforcing* в російському реченні відповідає дієприкметнику теперішнього часу *армуующая*, а в українській – *армуюча*. Словосполучення *tensile component* в українській мові, як і в англійській, перекладається за допомогою конструкції прийменник + іменник. Але російська конструкція *элемент... работающий на растяжение* частіше використовується в терміносистемі “Будівельні матеріали” і є закріпленою в сфері фіксації, хоч в сфері функціонування зустрічається і варіант *растягивающий элемент*.

Стильові особливості тексту необхідно брати до уваги під час аналізу функцій розділових знаків. У науковій літературі головною метою розділових знаків є показ синтаксичного членування тексту. Порівнюючи ролі різних розділових знаків в українській і англійській мовах, схожість між ними, перш за все, проявляється у використанні крапки, знаків запитання та оклику, двокрапки, лапок, іноді тире та коми. Найбільша різниця між пунктуацією виявляється у використанні коми, точніше, в деяких випадках її використання. Багато лінгвістів помічають це явище. Під час перекладу слід звернути увагу на ті випадки використання розділових знаків, які відсутні в рідній мові. У протилежному випадку можливе порушення головних функцій розділових знаків – бути засобом спілкування між тим, хто пише і тим, хто читає, і розділові знаки можуть стати перешкодою для правильного членування і розуміння іноземного тексту.

Згадуючи в цьому випадку специфічні особливості науково-технічної літератури на англійській мові, слід підкреслити наявність такого явища, як членування тексту на синтагми без спеціального розділового сигналу – коми, що утворює особливі труднощі для розуміння (при перекладі) завдяки неформальності англійського слова. Такі випадки зовсім не зустрічаються або зустрічаються тільки як винятки в українській мові, тому що головні частини мови в ній мають формальні показники, які визначають їх синтаксичний зв'язок між собою.

Незалежний дієприкметниковий зворот в англійській мові завжди відокремлюється комою і його переклад залежить від місця цього звороту в реченні.

The experiment *having been* over, the students left the laboratory. –

Коли експеримент *було закінчено*, студенти пішли з лабораторії.

The lecture *having been finished*, we began to discuss it. –

Лекція *була закінчена* і ми почали обговорювати її.

У той же час цілий ряд особливостей українських матеріалів цього типу пов'язаний зі специфічними структурами української мови і виділяється завдяки своєрідному використанню науково-технічних структур у порівнянні з іншими стилями української мови.

Складені найменування української та англійської термінології мають бінарну структуру і є субстантивними словосполученнями. Стрижневий компонент таких словосполучень завжди виражений іменником, а той, що його визначає, – різними частинами мови. В англійській мові – сполученням іменників, а також дієприкметників і прикметників. На українську мову такі найменування можуть перекладатись прийменниковими та безприйменниковими дво- і трикомпонентними сполученнями, а також півпредикативними конструкціями або термінами-описами: corrugated asbestos-cement board – хвилястий асбестоцементний лист, rigid-when-wet corrugated board – вологостійкий гофрований картон, ultrahigh early strength cement – надшвидкотвердіючий цемент, drilling mud – глинистий розчин для буріння, worked lumber – спеціально оброблений лісоматеріал, cement dispersion admixture – добавка для полегшення розмолу цементу, fluid loss reducing agent – знижувач водовіддачі цементного розчину, electro slag refining alloy – сплав електрошлакового переплаву, polypropylene fiber-reinforced concrete – бетон з заповнювачем з поліпропіленового волокна, cold setting adhesive – клей холодного твердіння, fully-graded aggregate – заповнювач з безперервним гранулометричним складом та ін.

Коли в терміносистемі відсутні найменування для певних понять, тоді з'являються терміни-описи, які, по суті, є дефініціями даних понять: ceramic fiber metal – метал, армований керамічними волокнами, off-axis fiber composite – композиційний матеріал, армований під кутом до осі навантаження, barge board – дошка, яка закриває фронтонні стропильні ноги, single-fiber composite – композиційний матеріал, який містить волокно тільки одного типу, green concrete – зчеплений, але не затверділий бетон, job-mixed concrete – бетонна суміш, яка готується на будмайданчику, pumped concrete – бетонна суміш, яка транспортується по трубах бетононасосом, spun concrete – бетон, який ущільнили центрифугуванням та ін.

Справа не тільки в тому, що у технічних текстах багато назв реальних предметів. Дослідження показали, що в таких текстах номіналізуються описи і процесів, і дій. Замість того, щоб сказати *to clean after welding* (прибирати після сварки), фахівець скаже *to do post-welding cleaning* (виконати прибирання після сварки); якщо треба показати, що частка знаходиться поблизу ядра, говорять *it occupies a just nuclear position* (вона займає позицію саме біля ядра).

Отже, можна зробити висновок про те, що мовні особливості аналогічних стилів англійської і української мов нерідко не співпадають. Якщо які-небудь особливості виявляються лише в одній із мов, тоді при читанні відбувається своєрідна стилістична адаптація: засоби висловлювання в оригіналі замінюються мовними засобами, які відповідають вимогам даного стилю в мові перекладу.

Треба зазначити, що контрастивний аналіз науково-технічного стилю англійської і української мов, який було проведено, сприяє більш швидкому засвоєнню і правильному використанню термінів.

Література:

1. English-Ukrainian Technical Dictionary. – Copyright (c) 2001-2005 Ukrainization Group.
2. Саврук М. П. Українсько-англійський науково-технічний словник: понад 120000 слів та словосполучень / М. П. Саврук / [Національна академія наук України, Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка]. – Київ: Наукова думка, 2008. – 909 с.